

ZNANOST O DRUŠTVU I DRUŠTVENE PROMJENE

Nikola Skledar

UDK 316.1
Pregledni rad

Primljeno: 26. 6. 1995.

Znanost o društvu kao najopćenitija društvena (i humanistička) znanost, kao znanost o globalnom društvu kao konkretno-povijesnoj cjelini, u sprezi sa socijalnom filozofijom i filozofijom povijesti, *per definitionem* je upućena, osim na društvenu strukturu, i na socijalnu dinamiku, budući da je ljudsko društvo po svojoj biti povijesno, tj. podložno promjenama tijekom vremena. U svom prilazu društvenim promjenama znanost o društvu treba ih ponajprije detektirati i distingvirati, otkriti zakonitosti ili barem pravilnosti njihova zbivanja, uzroke i posljedice njihova pojavljivanja te na temelju toga, uza sav metodologijski oprez, predvidjeti moguće tendencije njihova događanja. Ukratko, znanost o društvu treba ponuditi i zauzeti se za racionalno (znanstveno) objašnjenje društvenih promjena kao temelj njihovom racionalnom i humanom, društveno korisnom usmjerenju.

I.

Znanost o društvu kao najopćenitija društvena (i humanistička!) znanost, kao znanost o globalnom društvu kao konkretno-povijesnoj cjelini, *per definitionem*, u sprezi sa socijalnom filozofijom i filozofijom povijesti upućena je, osim na društvenu strukturu, i na socijalnu dinamiku, budući da je ljudsko društvo po svojoj biti povijesno, tj. podložno (manjim ili većim) promjenama u tijeku vremena.

Znanost o društvu u svom pristupu društvu – bilo kao konkretnoj cjelini i njezinim promjenama, bilo pojedinim društvenim pojavama u toj cjelini, pojedinim društvenim odnosima, procesima i promjenama (tj. posebne sociologije) – polazi prije svega sa stajališta čovjeka i ljudske društvenosti, ljudskih potreba uopće i u određenoj organizaciji društva, pa otud njena upućenost i na filozofijsku antropologiju. Zbog svega toga ona jest i eminentno humanistička znanost, što bi konačno i u našim klasifikacijama znanosti trebalo uzeti u obzir, a ne služiti se nekim pozitivističkim klasifikacijama.

Svaki pristup i promišljanje društva i povijesti, i bez obzira na njihov mogući iskustveni poticaj i orijentaciju (pa i pozitivistički), bio toga svjestan ili ne, htio to priznati ili ne, polazi od određenih filozofijskih shvaćanja i pretpostavki o biti ljudskoga društva, razvoja i povijesnosti, o svrsi i smislu čovjekove društvenosti i njegove pojavnosti u povijesti uopće. Ako takvo promišljanje hoće biti doista povijesno a ne dogmatsko, treba biti svjesno svoje pretpostavnosti, ali i ostati otvoreno, što je jedino primjereno otvorenosti povijesnog obzorja. Toga bi trebala biti svjesna i znanost o društvu da bi bila kritička i humanistička, tj. otvorena, a ne previdati to ili zanemarivati, ostati zatvorena u društveni *status quo*, što znači ograničena, pozitivistička, statička disciplina kojom se onda, kao takvom, nasuprot iluziji o njenoj objektivnosti, može manipulirati za izvanznanstvene ciljeve.

Socijalni filozofi – od starih Grka preko srednjovjekovnih mislitelja do novovjekih filozofa povijesti i klasika društvene misli – dali su svoje odgovore na ključna pitanja o čovjekovom društvenom životu i povijesti, koji su postali civilizacijske stečevine, a što je kao ideal sadržano i u suvremenim socijalnim teorijama i organizacijama društva, u suvremenim demokracijama, civilnim društvima i pravnim državama. Upravo po tome koliko se približuju tim ideal-tipovima organizacije društva, ozbiljenja ljudskih prava i sloboda – slobode mišljenja i izražavanja, udruživanja, biranja svojih predstavnika, slobode kritike vlasti i njene kontrole, mjeri se njihova vrijednost. Koliko, naime, ozbiljuju te univerzalne društvene vrednote, tolika je i njihova humana vrijednost i istinitost.

No, valja ovdje napomenuti da znanost o društvu, ako ne želi biti rutinska, teorijski neosmišljena sociografija, ne smije ni mehanički preuzeti gotove statičke pretpostavke i shvaćanja o biti ljudske društvenosti i o cilju povijesti, nego o tome i sama mora (dakako, svagda povezano s društvenom zbiljom) razmišljati (*theoria*). Znači, i ona se služi, i treba se služiti, transcendentnom metodom (koja kao "predložak" ima iskon, smisao i svrhu društva, društvenih procesa i promjena te čovjeka kao društvenoga bića, a što se ne može do kraja empirijski obuhvatiti i potvrditi).

Ovdje treba podsjetiti i na to da velike teorijske sustave u znanosti o društvu nije moguće do kraja empirijski verificirati, što i proizlazi iz biti svake teorije kao teorije (*theoria*), već tu ostaje jedan nadiskustveni (socijalnofilozofijski) ostatak. No, to ne znači da su ti teorijski dijelovi znanstveno nerelevantni ili neuporabljivi, već naprotiv, oni služe kao izvorište heurističkih ideja znanosti o društvu i njene metode te tako potiču i usmjeruju istraživanja. Tu se i očituje, i na djelu jest, bitna sprega znanosti o društvu s filozofijom. Naime, neka od tih teorijskih shvaćanja, pa i kad su po svojoj naravi i biti empirijski neprovjerljiva, mogu se pokazati kao plodne hipoteze i naslućivanja koja onda motiviraju i usmjeruju daljnja istraživanja. Dakle, svaki iskaz koji se na znanstveni način ne može provjeriti, nije lišen smisla i ne mora biti beskoristan za znanost o društvu, ali ona ne može dokazati istinitost tih iskaza. Oni prestaju biti strogo znanstveni iskazi i potpadaju pod druge kriterije vrednovanja (vrijednosne, filozofijske).

Jasno je i to da se društvene teorije ne kreiraju *ex nihilo*, iz ničega, "iz glave", već da one imaju svoj predložak i zasnivaju se na aktivnom odnosu s društvenom

zbiplom, iskustvenim činjenicama, tj. njihovim svezama koje su (barem razmjerno) stalne, koje se redovito ponavljaju, pa nisu slučajne nego opće.

Ali, valja naglasiti da društvene teorije, osim ovih, imaju još neke determinante i dimenzije. Uz socijalnofilozofijske, onto-antropologijske, epistemologijske i povijesne, to su odrednice subjektivne, osobne naravi.¹ Znači, one što proizlaze iz osobnosti znanstvenika kao subjekta unutar određenog povijesnog, društvenog, kulturnog sklopa. To je tzv. "osobna jednadžba" znanstvenika.

U tu "osobnu realnost" znanstvenika ulazi cjelokupno neposredno njegovo životno iskustvo i osobnost u određenom povijesno-kulturnom sklopu, njegovo shvaćanje, položaj i doživljavanje svijeta, života, čovjeka (i spomenutih činjenica), njegova svjetonazorna uvjerenja, stavovi i vrednote, teorijsko-metodologijska sprema i imaginacija, ljudski, moralni angažman. Upravo ta i takva društvenoj zbilji i činjenicama pridana "realnost" (budući da i znanstvenici kao i drugi ljudi smatraju da ona sadrži neke opće značajke i određenja) ulazi u konstrukciju socijalne teorije, i to kao paradigma za koju se misli da je relevantna, da vrijedi i za još nepoznate i neistražene pojave.²

Kao takva, i "osobna realnost" ("jednadžba"), uz ostale spomenute determinante i razine pristupa društvu, izvorište je i odrednica teorije i heurističkih ideja znanosti o društvu i njenog istraživanja (a nasuprot pozitivističkoj "objektivnosti", vrijednosnoj, etičkoj njenoj "neutralnosti" i sl.). Uostalom, i objektivnost je u znanosti o društvu povijesna, i njezini okviri se pomiču s društveno-povijesnim i spoznajnim promjenama.

Znači, i sama je znanost povijesna kategorija, i ona se mijenja i razvija, osim po svojoj vlastitoj logici (epistemo-logici), i u svezi s društveno-povijesnim uvjetima. Ona je uvijek uklopljena u određeni povijesni sklop, o smislenosti kojega ovisi hoće li ona biti više ili manje razvijena i primijenjena humano ili destruktivno.

Prema tome, kako je već rečeno, i znanstvena je objektivnost također povijesna. Ona se u društvenim znanostima ne može izvesti samo iz nekih općih i apriornih načela koja bi trebala vrijediti za svagda.

S druge strane, valja biti oprezan da se ne zapadne u ideološki pragmatizam, kamo bi odvelo inzistiranje na stajalištu određenoga društvenog interesa, sloja, skupine itd. U suvremenom uzburkanom trenutku povijesti i društvenih promjena jedino je izvjesna neizvjesnost, i to je njegova objektivnost, o kojoj onda mora voditi računa i društvena znanost.³

1

Usp. Supek, R., *Zanat sociologa*, Školska knjiga, Zagreb, 1983.

2

Usp. Gouldner, A., Ličnost, društvena teorija i tragična dimenzija, u: Supek, *Zanat sociologa*.

3

Usp. Gilli, *Kako se istražuje*, Školska knjiga, Zagreb.

Ostalo je futurologija i špekulacije o kraju povijesti ili daljnjem napretku, vraćanju istog itd.

Objektivnost u znanosti očituje se u nepristranosti i poštenju u obradi empirijskih podataka (metodi), bez unaprijed namještenih rezultata. To znači da uvjerenja i emocije znanstvenika koliko god je to moguće ne smiju predodrediti njihove zaključke, zanemarujući (ili iskrivljujući) skupljenu i obrađenu iskustvenu evidenciju.

Načelo objektivnosti znanstvene spoznaje uključuje po mišljenju nekih znanstvenika (M. Weber u čuvenom predavanju: Znanost kao poziv), i načelo etičke neutralnosti znanosti.⁴ To znači da se u znanosti ne smije vrednovati, ne smiju izricati vrijednosni sudovi, nego samo činjenični. Međutim, takav objektivizam, neutralnost, "čista" znanost, a pogotovo društvena, gotovo nije moguća. I to prije svega zato što je svaki znanstvenik i čovjek sa svojim svjetonazorom, uvjerenjima, pripadnošću određenom povijesnom i kulturnom vremenu i prostoru, čega se ne može posve u svom angažmanu osloboditi. (A i ne mora, nego se valja zauzeti za neke temeljne humane vrednote.)

Zatim, postoji još jedan element koji ide na štetu potpune objektivnosti. A taj je da i samo znanstveno istraživanje već utječe i mijenja zbilju koju istražuje. To je tzv. načelo neodređenosti, što ga je formulirao glasoviti fizičar Heisenberg. Ovaj problem javlja se osobito u znanstvenom istraživanju društva.

II.

Društvene promjene su, pak, kategorija socijalne dinamike, općeniti pojam pod koji su supsumirani pojmovi društvenog napretka, razvitka, dakle, progresivnog društvenog razvoja, ali i onog regresivnog ili nazadovanja, revolucije, evolucije, reforme itd. Najopćenitije se definiraju kao društveni procesi (nagli ili sporiji) što rezultiraju promjenama u društvenoj strukturi i društvenim odnosima, društvenoj organizaciji, kulturnim promjenama, promjenama vrijednosti i simbola, za razliku od društvenih procesa koji se odvijaju unutar jednog (stabilnog) društvenog stanja.

Procesi društvenih promjena odvijaju se i kao takvi su u društvenoj teoriji elaborirani na dvije razine: 1. na sistemsko-strukturalnoj ("objektivnoj") i 2. na akcijskoj ("subjektivnoj").

Na sistemsko-strukturalnom planu radi se o procesu koji je Weber nazvao racionalizacijom, a na akcijskom o društvenim pokretima kao idejno utemeljenom i vrijednosno angažiranom konceptu i zahvatu određenih društvenih subjekata (grupacija) u neke objektivne društvene procese (društveni sukobi).⁵

4

Usp. Weber, M., *Nauka kao poziv*, u: *Sociološka hrestomatija* 6, Matica hrvatska, Zagreb, 1964.

U tom kontekstu društvenih promjena više ćemo se osvrnuti na i u nas najaktualnije društvene promjene, koje se, bez obzira na razna osporavanja, mogu podvesti pod zajednički nazivnik – tranzicija (postkomunizam). No, najprije samo rečenicu-dvije o spomenutom problematiziranju samoga pojma tranzicije kao prijelaza iz nečega prema nečemu drugom (*transire* – lat. prijeći, prelaziti).

Po nekim shvaćanjima (Habermas npr.), socijalizam je bio blokiranje procesa modernizacije ili pseudomodernizacija, pa je tranzicija zapravo vraćanje u predmodernitet. Po drugima (P. Berger), tranzicija je proturječan proces i u njoj ima elemenata demodernizacije, pa i protumodernizacije, a po trećima (B. Horvat), radi se o – restauraciji.

U ovom tekstu pod pojmom "tranzicija" pomišlja se društvena zbilja, socio-kulturne promjene i procesi što se događaju poslije ekonomskog i političkog raspada onog povijesno-društvenog realiteta koji se zvao "realni" ili pak "samoupravni" socijalizam u zemljama Istočne Europe i u bivšoj Jugoslaviji. Te promjene još nisu sasvim određene, procesi su proturječni, s još dosta elemenata staroga društva, bez poznatoga ishoda i puta, ali svakako imaju tendenciju kretanja od monističkog, autoritarnog, prema pluralističkom, civilnom, ekonomski i socijalno djelotvornom društvu koji ozbiljuje i ljudska prava i slobode, koje je kao takvo teorijska paradigma razvoja.

Znanost o društvu, da bi odgovorila potrebama našega kriznog vremena, a da i sama ne ogrezne u vlastitoj krizi, u tom povijesno-društvenom sklopu, treba razvijetliti te društveno i kulturno, znači i sociologijski, značajne promjene.

U tom kontekstu njoj se stoga (i zbog društvene zatvorenosti spram nje) nadaje potreba i zadatak veće odvažnosti i napora od postojećeg, da se prošire područja mogućeg znanstvenog znanja te novih i svježih teorijskih ideja, nove teorijske paradigme (budući da stare, "klasične", zbog visokog stupnja općenitosti kao takve nisu danas i ovdje posve primjenjive i poticajne), kako bi se objasnile suvremene društvene promjene i civilizacijski tijekovi.

Stoga se, osim pitanja o biti društva, društvenih fenomena i promjena, moramo pitati i o biti ljudske spoznaje društva, tj. da li i koliko, čovjek, kao praktično i spoznajno biće, mijenjajući svoju okolinu mijenja i sebe te tako utječe na svoju spoznaju, svoje spoznajne mogućnosti i način spoznavanja?

Zanimljivo je i otvoreno pitanje, npr. potiskuje li moderni racionalizam mitsko-poetski oblik i način duha – u religiji i umjetnosti – i stavlja li time u pitanje način spoznaje tih oblika duha i kulture? Pogotovo na društvenom području valja imati na pameti povijesnu dimenziju, tj. činjenicu da je odnos subjekt-objekt razmjerno promjenljiv, da je izložen povijesnim promjenama, da se u njemu pojavljuju i nove, nepredvidljive situacije koje utječu na ove relate, a time i na njihovu relaciju.

Za noviju filozofiju društvenih znanosti i sociologiju znanosti fundamentalna je značajka ukazivanje upravo na sveze nekih izvanznanstvenih uvjeta i znanosti. Radi se, naime, o osnovnim vidicima odnosa između društvenih zbivanja i znanosti.⁶

U zemljama s jakom znanstvenom i pozitivističkom tradicijom (Francuska, Velika Britanija), povijesno-društveni aspekti znanosti smatrani su drugorazrednima. Istinito je za njih bilo istinito bez obzira na društveno okruženje i utjecaje. Po takvom, internalističkom shvaćanju znanstvene istine, njena je potvrda baš to što nikakve okolnosti ne utječu na nju.

No, u novije vrijeme dolazi do suprotstavljanja takvom shvaćanju. Znanstvenici svoj posao ne shvaćaju kao "božansko" otkrivanje istine, nego kao (tinski) rad kojim namiruju i svoje znanstvene, ali i društvene interese i potrebe. Do toga obrata u znanosti o društvu došlo je i zbog neprimjerenosti pozitivističkog jedinstvenog metodologijsko-istraživačkog programa za sve znanosti, a koji se sastojao od preciznog pojmovnog aparata, formaliziranog jezika, relacije logičkih i empirijskih stavova, analitičkih sudova, sintetičkih sudova izvedenih isključivo na temelju njihove iskustvene potvrde, tj. visokog stupnja potvrđenosti (konfirmacije). Taj program nije mogao objasniti zašto su neke znanstvene teorije i unatoč manjoj empirijskoj verifikaciji prihvaćenije nego druge s većom empirijskom potvrdom, odnosno zašto neka teorija zamjenjuje drugu.

Ali, za prijelaz sa posve imanentnog (internalnog) pristupa znanosti na kontekstualni (eksternalni), koji govori i o aktivnim društvenim i psihološkim čimbenicima i motivima znanosti, "zaslužni" su upravo ti neosporni socijalni i psihološki razlozi i čimbenici bavljenja znanosti, kao što su npr. društveno poželjne vrijednosti, društveni prestiž, osobne znanstvene ambicije itd.

Ovom uklopljenošću znanosti u povijesno-društveni, kulturni, i socio-psihološki kontekst bavili su se sociolozi znanosti, osobito predstavnici Edinburške škole (Barry Barnes i Steven Shapin). Oni naglašavaju da je znanost jedan od oblika kulture i kao takva podložna i socio-kulturnim utjecajima (ali se na njih ne može reducirati). Taj program prihvatili su i oni "relativisti" koji su skeptični spram jedinstvene i vječne "jezgre racionalnosti" u znanosti, bez obzira na povijesne i društvene utjecaje, već smatraju da se znanstvena djelatnost ne može objasniti isključivo znanstvenoracionalno, budući da se ona odvija u skladu s određenim društvenim ciljevima, normama i sredstvima.⁷

S obzirom na tu situaciju, orijentacija na svoju suvremenost i budućnost postala je središnjom temom samorefleksije i kritike društvenih znanosti. U tome okviru postavljeno je u novije vrijeme pitanje o funkciji i pretpostavkama društvenih

6

Usp. Acham, K., *Philosophie der Sozialwissenschaften*, K. Akber Verlag, Freiburg-München, 1983.

7

Usp. Barnes, B., Shapin, S., Prirodni poredak, *Kulturni radnik*, br. 2/1990. Polšek, D., Oživljavanje sociologije spoznaje, *Kulturni radnik*, br. 2/1990.

znanosti, pitanje čemu zapravo služe društvene znanosti, budući da se na to ne može zadovoljavajuće odgovoriti ukazivanjem samo na subjektivne interese istraživača, njihovim zadovoljstvom u otkrivanju istine, njihovom "ljubavlju prema stvari" itd.

Osnovno pitanje unutar kojega stoji izvođenje pragmatike društvenih znanosti glasi: koju faktičnu i koju normativnu funkciju imaju društvene znanosti u društvenim odnosima?

U okvirima toga izvođenja trebaju u osnovi biti okarakterizirane funkcije društvenih znanosti za društvo, ali i društvene znanosti kao funkcija društva. U vezi s tim mogu se u razmatranju izvući određene pretpostavke instrumentaliziranja društvenih znanosti. Tu se radi o jednoj koncepciji koja znanstvenu istinu shvaća u funkciji praktične upotrebljivosti.

Nakon više-manje idealizirane svijesti o bitnoj, prevalentnoj funkciji znanstvene spoznaje u najširem smislu riječi u "slici svijeta", u prvi plan s vremenom je izbila tehničko-instrumentalna funkcija znanosti. Znanost je shvaćena kao produktivna snaga, znanstvenici su – kao posljedica toga – pragmatizirani, a njihova djelatnost podvrgnuta društvenoj kontroli. Znanstvenici bi se, prema tome, trebali brinuti o cilju svoje djelatnosti više nego o znanstvenoj djelatnosti samoj. S tom tendencijom nerijetko je povezan svojevrstan elitizam, koji ponekad pretjerano naglašava načelo "vrijednosne znanosti", nasuprot proceduralnog aspekta znanstvene spoznaje.

Kao zbiljski napor (eros) za otkrivanje i dohvaćanje biti i smisla društva, društvenih promjena, povijesti i čovjeka kao društvenog bića, znanost o društvu i društvena teorija je u humanističkoj koncepciji, za razliku od već spomenute, shvaćena kao s društvenom zbiljom povezana, ali i kao autonoman oblik čovjekova duha i stvaralaštva. Kao takva slobodna je od svih mjerila izvan sebe i sama je sebi sudac, svjesna svog hoda u otvoreni obzor povijesne istine i smisla, a ne uvjetovana, zadana nekom obvezatnom, neupitnom, konačnom "istinom".

Svaka se valjana društvena teorija, naime, prepleće s društvenom praksom, ali se u njoj ne rastače. Društvena teorija i praksa napajaju se iz istoga izvora – iskona i temelja povijesti i društva, uzajamno se posređuju, ali se nikada potpuno ne ukidaju i ne prevladavaju. Upravo u tome se i crpi životnost teorije i ideja.⁸

Swjetovni dignitet društvene teorije očituje se, naravno, ne tako da se sama rastvara u sivilu i bezidejnosti svijeta, već tako da društvenu i povijesnu zbilju usmjeruje prema ideji i teoriji, tj. poziva je da bude umnija i humanija.

Praktične ideje, povezane s društvenim interesima i potrebama ljudi i društvenih grupa, bez obzira na njihove kognitivne dimenzije, osim drugih njihovih funkcija,

8

Usp. Pejović, D., Čemu inteligencija, u: *Protiv struje*, Mladost, Zagreb, 1965.

u određenom povijesno-društvenom i socijalno-psihičkom sklopu, naime, pokretačka su snaga ljudskih čina i akcija, *movens* i moć mijenjanja društva.

Svjesni svega toga, kao i mogućnosti manipulacije idejama te praktične uspješnosti i povijesne moći i nehumanih ideja i ideologija, humanistički znanstvenici, ako hoće biti "svijest i savjest" svoga društva i vremena, ne mogu ostati ravnodušni i prepustiti sudbinu društva voluntarizmu moćnika, već trebaju biti vrijednosno humano opredijeljeni i angažirani za istinsku ljudsku zajednicu (*societas*). Upravo s vidika takvog zajedništva i u ime mogućeg *humanuma* trebaju prilaziti kritički svemu nehumanom u društvu.

Time smo sada dotaknuli problem odnosa društvene i humanističke znanosti spram politike i ideologije. Ukratko, bitna razlika između njih je u tome što se politika vazda služi sredstvima moći, pa i sile (jer nemoćna politika je nonsens). Sredstvo politike je i uvjeravanje, ali i sposobnost utjecaja na ljude da se poistovjete s ciljevima politike (tj. upravo politička ideologija).

Znanost se ne služi takvim sredstvima, nego racionalnom spoznajom, racionalnom argumentacijom. Ona služi društvu i čovjeku sredstvima znanstvene istine i znanstvene etike, a čim to napusti, iznevjeruje svoju bit i svrhu, instrumentalizira se kao sredstvo za izvanznanstvene (ideologijske i sl.) ciljeve. No, razumna demokratska politika to ne čini, ne falsificira rezultate znanosti i ne čini nasilje nad njima, već obratno – uvažava ih i ravna se prema njima.

Zbog svega toga se i strogo pozitivistički i empiristički orijentirana znanost o društvu, ograničena na deskripciju ili na samo neke kvantitativne odnose čini reduciranom disciplinom kojoj u odnosu spram čovjeka, društva i njegove promjene izmiče ono bitno, ono eminentno ljudsko (Aristotel, *tá anthrópeia*) kao srž i smisao svake društvenosti i zajedništva (pa prema tome i humanističke znanosti o društvu), a što se povijesno mnogostruko manifestira u raznolikim društvenim i kulturno-duhovnim varijetetima.

Bitan teorijsko-metodologijski zadatak znanosti o društvu otuda jest i ostaje sretna sveza društvene teorije (kao *theoria*) i empirije. Taj permanentni zadatak proizlazi, dakle, iz biti društvene zbilje kao povijesne te iz naravi na to upućene društvene znanosti, u kojoj ne može biti krajnjih rezultata i pristupa koji bi bili konačno oblikovani kako u teorijsko-hipotetskom, tako i u metodologijskom pogledu. Znanost o društvu i njen napredak zapravo se zbiva i odvija u neprestanoj bitnoj uzajamnosti, u dijalektičkoj igri konstitutivnih njenih aspekata – teorijskog (transcendentalnog) i empirijskog (društvenog). Znanost o društvu ostaje tako svagda progresivni hod u otvorenom obzorju povijesne istine.

I da na kraju pokušamo koncizno odgovoriti na pitanje: koje su zbiljske mogućnosti društvene znanosti spram društvenih promjena? Ponajprije, ona ih treba detektirati i distingvirati, otkriti zakonitosti ili barem pravilnosti njihova zbivanja, uzroke i posljedice njihova pojavljivanja te na temelju toga, uza sav potreban metodologijski oprez, predvidjeti moguće tendencije njihova događanja. Predviđanje je imanentno čovjekovoj naravi, ali budućnost ljudskog društva i njegovih promjena, budući da se radi upravo o čovjekovoj intervenciji i stvaralaštvu, namjerama, volji, emocijama, što nije do kraja racionalno, nije ni

moguće bez ostatka programirati i predvidjeti. Pretpostavka je, naime, znanstvenog predviđanja uređen, zakonomjeran svijet koji se temelji na određenom broju zakona ili pravilnosti, što se znanstvenim metodama može spoznati, otkrivati i na osnovi toga onda i predviđati.⁹

Međutim, neke društvene i povijesne pojave su jednokratne, neponovljive u istom obliku i u jednakim uvjetima (za razliku od prirodnih), ili se pojavljuju u ograničenom broju, pa je indukcija veoma nesigurna.

Prema tome, budućnost koja je unaprijed posve poznata gubi svoju bitnu dimenziju i zapravo je reducirana na postvarenu budućnost, a predviđanje povijesne dinamike i društvenih promjena nužno je ograničeno i fragmentarno i kreće se u području veće ili manje vjerojatnosti.

Zaključimo! *In summa*, humanistička znanost o društvu treba ponuditi i zauzeti se za racionalno (znanstveno) objašnjenje društvenih promjena kao temelj njihovom racionalnom i humanom, društveno korisnom usmjerenju.

LITERATURA

- Acham, K., *Philosophie der Sozialwissenschaften*, K. Akber Verlag, Freiburg-München, 1983.
- Barnes, B., Shapin, S., Prirodni poredak, *Kulturni radnik*, br. 2/1990.
- Fanuko, N., Socijalna teorija i društvena promjena, *Kulturni radnik*, Zagreb, br. 3/1985.
- Gilli, *Kako se istražuje*, Školska knjiga, Zagreb.
- Goudler, A., Ličnost, društvena teorija i tragična dimenzija, u: Supek, *Zanat sociologa*.
- Jogan, M., *Sociologija reda*, Založba Obzorja, Maribor, 1978.
- Pejović, D., Čemu inteligencija, u: *Protiv struje*, Mladost, Zagreb, 1965.
- Polšek, D., Oživljavanje sociologije spoznaje, *Kulturni radnik*, br. 2/1990.
- Supek, R., *Zanat sociologa*, Školska knjiga, Zagreb, 1983.
- Weber, M., Nauka kao poziv, u: *Sociološka hrestomatija 6*, Matica hrvatska, Zagreb, 1964.

9

Usp. Jogan, M., *Sociologija reda*, Založba Obzorja, Maribor, 1978.

THE SCIENCE OF SOCIETY AND SOCIAL CHANGE

Nikola Skledar

Institute for Applied Social Research, Zagreb

Social science as the most general of social (and humanistic) sciences, as the science of global society seen as a concretely-historical whole, together with social philosophy and philosophy of history, by definition refers to social dynamics as well as to social structure, due to the fact that human society is in essence historical, i.e. subject to changes in time. In its approach to social change social science should primarily detect and distinguish changes, discover laws or at least regularities of their occurrence, the causes and consequences of social change, and based on that, with all due methodological caution, predict possible tendencies of changes occurring in the future. To put it briefly, social science should offer and plead for rational (scientific) explanation of social change as a basis for providing change which will be rational and humane in character and of a socially beneficial orientation.

DIE GESELLSCHAFTSWISSENSCHAFT UND DIE GESELLSCHAFTLICHEN WANDLUNGEN

Nikola Skledar

Institut für die Gesellschaftsforschungen, Zagreb

Die Gesellschaftswissenschaft als die allgemeinste Geisteswissenschaft ist als die Wissenschaft über die Globalgesellschaft als eine konkrete geschichtliche Einheit im Zusammenhang mit der Philosophie und Philosophie der Geschichte per definitionem außer auf die Gesellschaftsstruktur auch auf die soziale Dynamik hingewiesen, da die menschliche Gesellschaft ihrem Wesen nach geschichtlich, d.h. von den Änderungen im Laufe der Zeit abhängig ist. Bei ihrer Auseinandersetzung mit den gesellschaftlichen Wandlungen soll sie die Gesellschaftswissenschaft zuerst detektieren und distinguieren, die Gesetzmäßigkeiten oder wenigstens Regelmäßigkeiten ihres Vorkommens, die Ursachen und Folgen ihrer Erscheinung entdecken und aufgrund dessen mit aller methodologischen Vorsicht mögliche Tendenzen ihres Vorkommens voraussehen. Die Gesellschaftswissenschaft soll kurz gesagt eine rationelle (wissenschaftliche) Erklärung der gesellschaftlichen Wandlungen als Basis ihrer rationellen und humanen, gesellschaftlich nützlichen Orientierung anbieten und sich dafür einsetzen.